

Vəqif Yusifli
Filologiya elmləri doktoru

ƏYALƏT ŞAİRİ OLMAYAN TOFIQ HÜSEYN

(Bölgələrdə ədəbi həyat) silsiləsindən

Altmışın illər idi. "Aman Allah, o illər necə qaynar illər idi. Elə bil Sözün bəxti açılmışdı. Hamı nəinki şeir oxumağa, şeir əzbərləməyə can atırdı. Küşədən keçəndə qulağın misralar eşidirdi. Ədəbiyyat mübahisələri, müzakirələr ara vermir. O illər yadımdadırsa, sən, mən, digər dostlarımız şeir dərnəklərində iştirak edirdik. O illərin hər günü, hər saati məndən ötrü qiymətlidir. Mənim üçün "Yazarlar cəmiəsi" məhz həmin illərdə mövcud idi. Yadımdadırsa, cavan şair olan bizləri ali məktəblərə, peşə məktəblərinə, fəhlə yataxanalarına, lap elə qızlar yataxanasına görüşə dəvət edirdilər. Şəxsən məndən ötrü o görüşlərdə səslənən alqış sədaları ilahi səs kimi indi də qulağımdadır".

Altmışın illərin qaynar ədəbi həyatında "Yazarlar cəmiəsi"-nin cavanlarını bir yerə toplayan, hamının oraya can atdığı məkanı mən də xatırlayıram- ora Sabir adına kitabxana idi ki, ali məktəblərdə oxuyan şeir sevdalıları burada şeirlərini oxuyur, Ağacavad Əlizadənin, Kələntər Kələntərlinin, Tofiq Bayramın, Tofiq Mütəllibovun, Cabir Novruzun -"cavan ustadların" məsləhət və tövsiyələrini dinləyir, ilk şeirlərinin çap olunacağı günü həsrətlə gözləyirdilər. O cavanlardan biri də Universitet tələbəsi Tofiq Hüseyn idi. illər keçəndən sonra Sabir Rüstəmxanlı "Şair dostum Tofiq Hüseynə" məqaləsində yazacaq ki: "Başda böyük alimimiz Əkrəm Cəfər olmaqla Siyəzənə getdik. Mədəniyyət sarayında unudulmaz bir görüş oldu, görüşdə biz Xəlil Rzanı daha yaxşı tanıdıq. O, Tofiq Hüseynin son dərəcə səmimi, dağ çeşməsi kimi şeirlərini təriflədi".

Amma mən o illərdə üzünü görməsəm də, Tofiq Hüseyni bir şair kimi altmışın illərin ortalarında-Masallı rayonunda çap olunan "Çağırış" qəzetindən tanıyıram. Qəzetin redaktoru şair Vəqif Hüseynov Tofiqin bir neçə şeirini oxuculara təqdim etmişdi (səmmi ön söz də yazmışdı).

*Ömrüm əsən külək, çalxanan dəniz,
Onun birca anı bir qərindir.
Ömrümün karvanı seçssiz-səmirşçiz
Ömrümün sonuna baş alıb gedir.*

*Çoxusu bilmir ki, yerin üstündə
Bizlə bir ünvanlı insan yaşayır.
Ömrümün karvanı çiynlərində
İntizar daşıyır, sevinc daşıyır.*

*Yollara baxıram ucsuz-bucaqsız,
Yollarda sevincə kədər görüşür.
Bəzən od tuturam odsuz-ocaqsız,
Bəzən qismətimə sevinmək düşür.*

*Mən karvan sürürəm, elə karvan ki,
Onu görməyibdir çoxusu hələ.
Sakitcə gedirəm qum üstündəki
Qoca Füzulinin ləpirləriylə.*

*Sıxmayır qəlbimi daha intizar,
Sarban eyləmişəm zehni, duyğunu.
Adi karvanlardan birca fərqi var:
Bilmirəm hardadır mənzilin sonu.*

Mənzilin əvvəli də, sonu da şeir karvanına yol alırdı və indi 78 yaşına cəlib çatmış Tofiq Hüseyn hələ də o karvanda yol gedir. Tofiq Hüseynin həyat-ömür-gün karvanı isə Əli Bayramlıya (indiki Şirvan şəhərinə) yönəlmişdi və o, "İşiq" qəzetində əmək fəaliyyətinə başladı, sonralar da qəzetçilik - müxbirlik onu tərk etmədi. Bu qəzet-

də özünü istedadlı bir jurnalist kimi oxuculara tanıtdı, sonra "Hacıqabul" qəzetinin ilk redaktoru oldu, "Həyat" və "Respublika" qəzetlərinin bölgə müxbiri kimi çalışdı. Amma bu jurnalistika sahəsi onun şairliyinə zərər qəddər də əngəl olmadı. Tofiq Hüseyn əyalətdə yaşasa da, "əyalət şairi" olmadı.

Tofiq Hüseynin altmış illik şeir karvanına nəzər yetirirəm- onun təmsil olduğu ədəbi nəslin kredosunu- şeirdə poetik axtarışlardan irəli gələn başlıca xüsusiyyətləri seziyəm: Azərbaycan dilinin şeirdə reallaşan obrazlı ifadəsi, fikirlə hissin-ağılla ürəyin vəhdəti, bədii təsvir vasitələrinin rəngarəngliyi, hər şeirində yeni söz demək istəyi və nəhayət, "Həyat hardadırsa, poeziya da oradadır və deməli, poeziya üçün məzmun da oradadır" (Belinski) prinsipinə əməl etmək səyi...

Sovet dönəmində əksər şairlər fəhlə həyatını təsvir edən çoxlu şeirlər yazmışlar. Amma bu çoxsaylı şeirlərin içində Qabilin "Tramvay parka gedir" və Əli Kərimin "Fəhlələr" şeirləri tamamilə fərqli idilər, bu şeirlərdə Sovet fəhləsi deyil, İnsan-Fəhlə obrazları canlandırılırdı -Tofiq Hüseynin də "Fəhlə əlləri" adlı bir şeiri var. Və Tofiq bu şeirdə şablon ifadələrdən qaçır, bir fəhlənin şən-şöhrətli əməyindən, düşündəki medallardan deyil, yalnız onun əllərindən söz açır:

*Əllərin elə bil nəhəng binadır-
Barmaqlarınsa mərtəbələri.
Bu mərtəbələr səni ucaldır.
Əllərin neft yatağıdır,
Əllərin marten sobası,
Polad əridirlər sanki orada.*

Beləliklə, Tofiq Hüseyn ustadlardan, onların poetik təcrübəsindən öyrənə--öyrənə və təbii ki, özünün də fərdi şair duyumu ilə (özünəməxsusluqla) şeirə yanaşırdı. Obyektə, hər hansı nəsnəyə, həyatda baş verən hadisələrə şair baxışı yeni olmalıdır, bu yenilik, Füzulinin "Ver sözə ehyə ki.." poetik andı deməkdir. Fikirləşirsən ki, şair gecə lampalarından nə yazsa bilər? Amma yazır: "Gecə lampaları-ışığı kədərli..Toplayır başına pərvanələri, Bəmərə, nağılbaz nənələr kimi". Fikirləşirsən ki, şeirimizdə unudulan adamlar haqqında daha nə yazmaq olar? Amma yazır:

*Unudulan o kövşənlər, düzlər-cəhənnəm,
Unudulan o ciğirlər, izlər-cəhənnəm.
Adamlar da unudulur, söhbətli-sözlü,
Adamlar da unudulur, diricə gözlü.*

Fikirləşirsən ki, özündən böyüyə döyülən bir uşağın ağlamağına şeirdə nə mənə vermək olar? Nəsihətdən bir kar aşarmı? Amma o uşağın ağlamağını bir ömür yolunun başlanğıcı kimi mənalandırır şair:

*Sən hələ uşaqsan, dünya qocadır,
Yol göstərən ömrün harayda, hayda.
Sənə dəyən zərba çox balacadır,
Hələlik bir uşaq yumruğu boyda.*

*Bir yumruq nədir ki, ulduz işığı,
Çəkici puyüngül, ağrısı asan.
Ağlama, ağlama, gözüm işığı,
Tale adlı namərd səni döyəndə,
Döyüb üzünə də gülümsəyəndə -
Bu yumruqdan ötrü darıxacaqsan.*

Tofiq Hüseynin neçə belə şeirini ("Bir ovuc torpaq", "Od", "Qış axsa-

ma", "Tala", "Yağış yağar", "Pələng", "Yoldaş-səni kim apardı", "Tikan", "Sənəm ürəyimin tabutu imiş", "Sənin sol ayağın", "Yağışdan əvvəl") misal gətirə bilərəm ki, o şeirlərdə də məhz poetik axtarışların şahidi oluruq.

Tofiq Hüseyn Masallının Məmməd-xanlı kəndində doğulub və o kənd ərazisinə və əhalisinə sayına görə digər kəndlərlə müqayisədə çox balacadır. Təbii ki, kənd elə kənddir - out-otlağı ilə, ağaclarıyla, kövşənləriylə və babaları-nənələriylə, dünəni-bugünü ilə. Tofiq Hüseynin "Kövşən bayatısı" şeirini mən təbiət-cəmiyyət qarşılıqlının poetik təcəssüsü hesab edirəm: "Kəndimizin qabağında, göz işlədikcə uzanan otlağı (biz ona kövşən deyirik) pay torpağı kimi fermerlərə verəndən sonra bu torpaqda kimin ağılına nə gəldi əkdli, uşaqlığımızın xatirələri şum edildi".

*Bilmirəm nə oldu güllü kövşənə,
Bilmirəm kim çəkər belə zülümü.
Ən yaxın adamtək ağırdır mənə
O güllü kövşənin vaxtsiz ölümü.*

*Çobanın çaldığı o tütək hanı,
Dillənə, könümüzə ilhama gələ.
Nə tütək? Sahibkar işə haylayır
Qızları "Mersedes" siqnalı ilə.*

Tofiq Hüseyn müasir dövrün, yaşadığımız bu gerçək həyatın şairidir-mələketimizdə, cəmiyyətimizdə, dünyada baş verən hadisələrə-olaylara bir çox şeirlərində şair sözünü deyir. Amma müharibə və şəhidlik mövzusu ön plandadır.

Tofiq Hüseyn əsl təbiət adamıdır ("Təbiət şairi" demirəm) və bu təbiət adamı heç bir şeirində dağın, dənizin, çölün-çəmənin, güllün-çiçəyin, dərən-in-təpənin, bulağın şənlinə təriflər yağdırmayıb, amma kövşəndən, dağdan, quşlardan, ağaclardan danışanda şeirlərinə bir həzinlik çökür, ("Yaz gələndə ağ libasda, Mat qoyurdun ağ buludu. Heyif sənə gözəl ağac Heyif sənə tez qurudun" "Kefə baxırlar indi vura bilmədiyim quşlar. Ölümlərin üstündən uçurlar, ölümlərinə üstədən aşağı baxırlar".

Onun şeirlərində sevgi notlarına da rast gəlirəm və bu da təbii. Amma bu şeirləri sevginin payız ya qış fəslinə oxşatmıram. Bahar ahənginə bürünən sevgi şeirləri də var ("Mən sənin eşqinə cavab verməsəm, Kəsilləm ürəyin imtahanından" "Bir qızın əlində görsən çiçək var, Demək üz-üzəsən möcüzə ilə" "Damarlar doluşan qan yerində Mənə bu sevgini çox görmə Allah" və s. Amma bu birçə misra şeir isə biz yaşlıların etirafı deyilmi: "Qızlar gözəlləşir Biz qocalırıq"..

Mən Tofiq Hüseynin ən yaxın dostlarının ona səmimi münasibətini əks etdirən yazıları da oxudum. Nəbi Xəzri, Tofiq Bayram, Sabir Rüstəmxanlı, Məmməd İsmayıl, İsa İsmayılzadə, Qulu Xəlilov, Tofiq Abdin, İlyas Tapdıq, Əjdər Ol, Rəsim Qaraca Tofiq Hüseyn və onun şeirləri barədə yazılar yazıblar ya adını qeyd edə bilərik.

Mən əyalətdə yaşasa da, Azərbaycan ədəbi mühitində çox yaxşı tanınan bir şair haqqında qısaca söz açdım. O şair bəzi şeirlərində öz taleyindən şikayətlənsə də, böyük hərfilə yazılan ŞAİR adına layiqdir və müasir poeziyamızda öz şeir karvanıyla böyük şeir karvanında yol gedir.